

CUMHURBAŞKANININ BAKANLAR KURULUNA BAŞKANLIK ETMESİ TARTIŞMALARI VE SİSTEM ARAYIŞI

Bülent YAVUZ*
M. Savaş BAYINDIR**

ÖZET

2014 yılında Cumhurbaşkanının halk tarafından seçilmesiyle birlikte, Cumhurbaşkanının Anayasada belirtilen ve klasik parlamenter hükümet sistemi açısından son derece fazla olan yetkilerini daha rahat bir şekilde kullanması mümkün olacaktır. Bu da zaman zaman Cumhurbaşkanı-hükümet, Cumhurbaşkanı-Meclis çatışmasına yol açabilecektir. 2007 yılındaki değişiklikle sadece Cumhurbaşkanının halk tarafından seçilmesi yönünde bir değişiklik yapılmıştır. Başka bir ifadeyle, Cumhurbaşkanının konumu, sorumluluğu, tarafsızlığı, görev ve yetkilerine ilişkin bir değişiklik yapılmamıştır. Cumhurbaşkanının halk tarafından seçilmesi usulünün getirilmesiyle birlikte anayasada buna uygun düzenlemeler yapılması gerekirdi. Ancak bu yönde bir düzenleme yapılmamıştır. Şu halde, 1982 Anayasası'nda değişiklik yapılarak söz konusu eksikliklerin giderilmesi gerekmektedir. Cumhurbaşkanının konumu, sorumluluğu, tarafsızlığı, görev ve yetkilerine ilişkin yapılacak değişikliklerde tercih edilebilecek iki seçenek vardır: Birinci seçenek, Fransa'da olduğu şekliyle yarı-başkanlık sistemine geçilmesidir. İkinci seçenek ise Cumhurbaşkanının parlamenter hükümet sisteminde olduğu gibi sembolik yetkilere sahip, sadece devlet başkanlığı sıfatıyla fonksiyon üstlenebileceği "başkanlı parlamenter sistem"e geçilmesidir. Fransa tipi yarı-başkanlık sistemine geçilmesi durumunda, Cumhurbaşkanı-hükümet ya da Cumhurbaşkanı-Meclis çatışması çıkması ve tikanıklıkların yaşanması ihtimali son derece yüksektir. Bu durumda, 1876 Kanun-ı Esasi ile uygulamasına adım attığımız parlamenter hükümet sistemini, halk tarafından seçilen Cumhurbaşkanı ile bağdaştıracak sistem olan başkanlı parlamenter sisteme geçmek en uygun tercih olarak görünmektedir.

Anahtar Kelimeler: Cumhurbaşkanı, Bakanlar Kurulu, Yarı Başkanlık Sistemi, Başkanlı Parlamenter Sistem, Başkanlık Sistemi

* Doç.Dr., Gazi Üniversitesi Hukuk Fakültesi Anayasa Hukuku Anabilimdalı Öğretim Üyesi

** Yrd.Doç.Dr., Gazi Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Öğretim Üyesi

**CHAIRING THE CABINET MEETINGS BY PRESIDENT AND SEARCH FOR
GOVERNMENT SYSTEM**

ABSTRACT

With presidential elections held with popular vote for the first time in 2014, it will be possible that President will more comfortably exercise his powers which indicated in Constitution and is already too much for a pure parliamentary government. This could easily cause conflicts between President and Cabinet as well as President and Assembly. With 2007 Amendment of Constitution change that had been made only aims at electing president with popular vote. With another expression no other amendment had been made regarding the status, liability, impartiality and tasks and powers of President. However proper constitutional amendments should have been made in compliance with implementation of President elected by popular vote. Yet no regulation had been made in this direction. Under these circumstances it is necessary to overcome the deficiencies by amending the Constitution of 1982. There are two alterably options in respect of amendments that could be made regarding the President's status, liability, impartiality and tasks and powers. First option is to adopt Semi Presidential Government as it is applied in France. Second option is to adopt parliamentary with president system in which President will only have symbolic powers as he or she has in parliamentary government and functions only with the title of "head of state". In the state of adopting French type semi-presidential government it is highly probable that President-Cabinet or President-Assembly conflicts and deadlocks will emerge. Therefore adopting the parliamentary with president system which could reconcile popularly elected President with parliamentary government that we practise since the Constitution of 1876 seems the most convenient preference

Keywords: *President, Cabinet, Semi Presidential Government, Parliamentary with President, Presidential System*

Giriş

10 Ağustos 2014 tarihinde Türkiye Cumhuriyeti Cumhurbaşkanı ilk defa doğrudan halk tarafından seçilmiştir. Bu seçimlerde Cumhurbaşkanı seçilen Recep Tayyip Erdoğan, daha seçilmeden önce, kendinden önceki Cumhurbaşkanları gibi olmayacağını, devlet ve hükümet işlerine müdahil olacağını sinyallerini vermiştir. 19 Ocak 2015 tarihli Bakanlar Kurulu toplantısının Cumhurbaşkanı başkanlığında toplanması, hem Cumhurbaşkanının Bakanlar Kurulu'na başkanlık edip edemeyeceği hem de hükümet sistemi tartışmalarını yeniden alevlendirmiştir.

Hükümet sistemi tartışmalarında üzerinde durulan hususlar, yürürlükteki anayasanın hangi hükümet sistemini getirdiği, anayasa hükümlerinin söz konusu hükümet sisteminin klasik unsurları ve özelliklerini tam olarak taşıyıp taşımadığı, eksiklikler ve problemliler olarak görülen yönler varsa, tespit ve çözüm yollarının bulunması üzerine yoğunlaşmaktadır.

1982 Anayasası, 104. maddesinde Cumhurbaşkanının “*Gerekli gördüğü hallerde Bakanlar Kuruluna başkanlık etmek veya Bakanlar Kuruluna başkanlığı altında toplantıya çağırmak,*” yetkisine sahip olduğunu belirtmektedir. Acaba Anayasa’nın bu hükmü ile kastettiği nedir? Cumhurbaşkanı her istediğinde Bakanlar Kurulu’na başkanlık edebilir mi? Bu yetkinin kullanılması tamamen Cumhurbaşkanının takdirine mi bağlıdır? Yoksa Cumhurbaşkanının Bakanlar Kurulu’na başkanlık etmesi belli şartlara mı bağlanmıştır? Bütün bu soruların cevabı Anayasa’nın konuya ilişkin hükümlerinin birlikte değerlendirilmesi sonucunda cevap bulabilecektir. Cumhurbaşkanının sahip olduğu yetkileri de değerlendirerek Anayasa’da değişiklik yapılması gerekip gerekmediği; gerekli ise ne yönde, hangi değişikliklerin yapılması gerektiğinin tespit edilmesi gerekmektedir.

Bu makale ile yukarıda sıralanmış soruların cevapları bulunmaya, tartışmalara ilişkin olarak -mümkün olduğunca- katkı sağlanmaya çalışılacaktır. Bunun için de önce 1982 Anayasası’nın hangi hükümet sistemini getirdiği, ardından Anayasa hükümlerinin Cumhurbaşkanının Bakanlar Kurulu’na hangi durumlarda başkanlık edeceği, son olarak da Anayasa’da değişiklik yapılması gerekip gerekmediği; değişiklik yapılması gerektiği kanaatine ulaşıldığında da nasıl değişiklikler yapılması gerektiği üzerinde durulacaktır.

I. 1982 Anayasasının Kabul Ettiği Hükümet Sistemi¹

Ülkemizdeki tarihî gelişime baktığımız zaman, anayasalı dönemde 1876 Anayasa’sının kısa uygulaması ile 1921 Anayasası dönemi haricinde esas itibarıyla parlamenter hükümet sistemi eksenli bir hükümet sisteminin tercih edildiği söylenebilir². Siyasi tarihimiz açısından parlamenter hükümet

¹ Bülent YAVUZ, “2007 Anayasa Değişikliğinin Doğurduğu Tereddütler ve Çözüm Yolları”, **GÜHFD.**, Haziran-Aralık 2008, C.XII, S.1-2., **Prof.Dr. Attila ÖZER’e Armağan**, Ankara, 2010, s. 1189-1193.; Bülent YAVUZ, Cumhurbaşkanının Halk Tarafından Seçilmesinin Hükümet Sistemine Etkisi, **Erciyes Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi**, C.III, S. 2., Aralık 2008, Kayseri.

² Mehmet TURHAN, “Parliamentarism or Presidentialism? Constitutional Choice For Turkey”, **AÜSBFD.**, C. 47., S. 1-4., Ankara 1992., s. 158.; Süheyl BATUM, “Siyasal Rejim Türleri ve Türkiye’de Siyasal Sistemin Geleceği”, **Türkiye’de Siyasi Yapılanma ve Temel Siyasi Sorunlar Sempozyumu**, Ankara, 2000, s. 67.

sistemine geçişin 1876 Anayasası'nda 1909 yılında yapılan değişiklikle olduğu³ ittifakla kabul edilmektedir. 1982 Anayasası'nın da ilk haliyle, her ne kadar otoriteye ağırlık veren, yürütmeyi güçlendiren, parlamenter hükûmet sisteminin mantığını zorlayacak şekilde Cumhurbaşkanının yetkilerini genişleten⁴ bir Anayasa olsa da hükûmet sistemi olarak parlamenter hükûmet sistemini benimsediğini kabul etmek gerekir. Zaten Anayasa'nın "Yürütme Yetkisi ve Görevi" başlığını taşıyan 8. maddesinin gerekçesinde parlamenter hükûmet sisteminin uygulamaya konduğu⁵ açıkça belirtilmiştir.

1982 Anayasasının ilk haliyle de Cumhurbaşkanını son derece geniş yetkilerle donatması karşısında, kurduğu hükûmet sisteminin bir yarı başkanlık sistemi getirdiği⁶ de ileri sürülmüştür. Yarı başkanlık hükûmeti sistemi, esasında teorik açıdan parlamenter hükûmet sisteminden çok farklı unsurlara sahip değildir. Sadece uygulama açısından ayrılan yönleriyle ön plana çıkmaktadır. Bu hükûmet sistemi, V. Cumhuriyet Anayasası döneminde Fransa'da uygulanan hükûmet sistemi nazara alınarak izah edilmiştir. Dolayısıyla özünde parlamenter hükûmet sisteminin unsurlarını taşımakla beraber, klasik parlamenter hükûmet sisteminden sapma olarak nitelendirilebilecek uygulaması sebebiyle farklı bir şekilde ortaya çıkmış bir hükûmet sisteminden bahsedilebilir.

Yarı başkanlık hükûmeti sistemini Beşinci Cumhuriyet Fransası'nı nazara alarak açıklayıp 1970'lerde bilim hayatıyla tanıştıran yazar Maurice Duverger'dir. Ona göre yarı başkanlık hükûmet sisteminin üç karakteristik özelliği vardır: Öncelikle genel oyla seçilmiş bir başkan olacak, bu başkan hatırı sayılır yetkilerle donatılmış olacak ve bu başkanın yanı sıra yürütmeorganı

³ Attila ÖZER, **Türklerde Devlet Anlayışı ve Demokratik Rejim**, Ankara, 2002, s.36; Tahsin Bekir BALTA, **Türkiye'de Yürütme Kudreti**, Ankara Üniversitesi Siyasal Bilgiler Fakültesi Yayınları, Ankara, 1960, s. 13; Kemal GÖZLER, **Türk Anayasa Hukuku**, Bursa: Ekin Kitabevi, 2000, s. 40-41; Attila ÖZER, **Başkanlık Hükûmeti Sistemi ve Bu sistemin Türkiye Açısından Uygulanabilirliği**, Ankara, 1998, s. 87; Servet ARMAĞAN, **1961 Anayasası ve Bakanlar Kurulu**, İÜHF Yayınları, İstanbul, 1978, s. 7; Şeref GÖZÜBÜYÜK, **Anayasa Hukuku**, Turhan Kitabevi, Ankara, 1998; s.114; Mustafa ERDOĞAN, **Anayasacılık Parlamentarizm Silahlı Kuvvetler**, Siyasal Kitabevi, Ankara, 1993, s. 30; BATUM, s. 352.

⁴ Şeref GÖZÜBÜYÜK - Turgut TAN, **İdare Hukuku**, C.I., Genel Esaslar, Turhan Kitabevi, Ankara, 2001, s. 167-168.

⁵ Attila ÖZER, **Gereççeli ve 1961 Anayasası ile Mukayeseli 1982 Anayasası**, Ankara, 1996, s. 55-56.

⁶ Zafer ÜSKÜL, **Türkiye'nin Anayasa Sorunu**, İstanbul, 1991, s. 46.; Bülent TANÖR, **İki Anayasa**, Beta Basım Yayım, İstanbul, 1986, s.124.; Burhan KUZU, "Neden Başkanlık Hükûmeti", in *Türkiye'de Siyasi Yapılanma ve Temel Siyasal Sorunlar Sempozyumu*, Ankara, 2000., s. 53.

içinde yasama organına karşı sorumlu, Başbakan ve bakanlardan oluşan bir kurul olacak⁷.

1958 Fransız Anayasa'sı uygulamasının klasik parlamenter hükümet sistemi uygulamasından ayrılan belli başlı yönleri olarak şunlar sayılmaktadır: (a) Cumhurbaşkanının karşı imza kuralına tabi olmaksızın tek başına yapabileceği bazı işlemlerin olması ve olağanüstü dönemlerde kullanabileceği geniş yetkilerin bulunması; bundan dolayı devlet başkanının parlamenter hükümet sisteminde olması gerektiğinden çok daha güçlü bir konuma sahip olması; (b) 1958 Fransız Anayasa'sı uygulamasına bakıldığında, neredeyse devlet başkanı-hükümet başkanı ayrımı yoktur. Cumhurbaşkanı âdetâ devlet başkanı ve hükümet başkanı fonksiyonlarının ikisini de şahsında toplamıştır. (c) 1958 Fransız Anayasa'sı uygulamasında 1962 değişikliği ile birlikte Cumhurbaşkanının doğrudan halk tarafından seçileceği bir sistem benimsenmiştir. Doğrudan halk tarafından seçilen Cumhurbaşkanı, hukuki açıdan sahip olduğu yetkileri kullanırken edindiği demokratik meşruluk gücünden de destek alarak çok daha rahat bir hareket kabiliyetine sahip olacaktır.

1958 Fransız Anayasa'sının parlamenter hükümet sisteminden ayrılan yönleri açısından 1982 Anayasasının ilk uygulamasıyla önemli benzerliklerinin olduğunu kabul etmek gerekir. Öncelikle 1982 Anayasası, tıpkı 1958 Fransız Anayasa'sı gibi Cumhurbaşkanının tek başına kullanabileceği önemli yetkileri düzenlemiştir. Böylece Cumhurbaşkanı hükümet üzerinde son derece etkin hâlâ gelmiştir. Özellikle Cumhurbaşkanının tek başına yapabileceği atamalar ve diğer icrai işlemler ile kararnameleri imzalama yetkisinde inisiyatif kullanması bu etkinliğini arttırmaktadır. Ancak belirtmek gerekir ki 1982 Anayasası, 1958 Fransız Anayasası'na nazaran devlet başkanı-hükümet başkanı ayrımına daha bariz yer vermiştir. Çünkü Fransız Anayasası'nda Cumhurbaşkanı olağan olarak Bakanlar Kuruluna başkanlık yaparken, 1982 Anayasası'nda Cumhurbaşkanının sadece "gerekli gördüğü hallerde" Bakanlar Kuruluna

⁷ Matthew Soberg SHUGART, **Presidents and Assemblies**, Cambridge University Press, 1992, s.23.;Robert ELGIE, "The Classification of Democratic Regime Types: Conceptual Ambiguity and Contestable Assumptions", **European Journal of Political Research**, Vol. 33, 1998, s. 229.; Alan SIAROFF, "Comparative Presidencies: The Inadequacy of the Presidential, Semi-Presidential and Parliamentary Distinction", **European Journal of Political Research**, Vol. 42, Issue 3, Mayıs 2003, s. 290.; Mehmet TURHAN, **Hükümet Sistemleri ve 1982 Anayasası**, Diyarbakır 1989, s. 78.; Erdal ONAR, "Türkiye'nin Başkanlık veya Yarı-Başkanlık Sistemine Geçmesi Düşünülmesi midir?", in **Başkanlık Sistemi**, Ankara: Türkiye Barolar Birliği Yayını, 2005., s. 75.; Nur ULUŞAHİN, **İki Başlı Yürütme Yapılanması**, Yetkin Yayınları, Ankara 2007, s. 25-26.

başkanlık edeceği belirtilmiştir. Uygulama da bu yöndedir. Yine olağanüstü hâllerde kullanılabilecek yetkiler açısından, Fransız Cumhurbaşkanı tek başına hareket edebilirken, 1982 Anayasası'na göre Cumhurbaşkanı ancak Bakanlar Kurulu ile birlikte karar verebilir. 1982 Anayasasının ilk şekli ile 1958 Fransız Anayasası arasındaki hükûmet sistemi açısından en bariz fark Cumhurbaşkanının göreve geliş şeklinde görülmektedir. 1962 değişikliği ile birlikte Fransa'da Cumhurbaşkanının doğrudan halk tarafından seçilmesi yönünde bir uygulama benimsenmiştir. Oysa bilindiği gibi 1982 Anayasası Cumhurbaşkanının TBMM tarafından seçilmesini hükme bağlamış ve 2014 yılına kadar da Cumhurbaşkanları TBMM tarafından seçilmiştir. Bu farklılık Fransız hükûmet sistemi ile Türk hükûmet sistemi arasındaki en bariz fark⁸ olarak kabul edilmektedir.

Yukarıdaki açıklamalardan da anlaşılacağı üzere, gerek 1982 Anayasası'nın hazırlık aşamasında gerekse 5678 sayılı Yasa ile Anayasa değiştirilmeden önce kabul edilecek veya kabul edilmiş hükûmet sisteminin hangisi olduğu noktasında tartışmalar yaşanmıştır. Ancak, söz konusu Anayasa değişikliğine kadar 1982 Anayasası'nın parlamenter hükûmet sistemini getirdiği yönündeki görüş ağırlığını hep korumuştur. 5678 sayılı Yasa ile Anayasa'da yapılan değişikliğe kadar, (a) Cumhurbaşkanının doğrudan halk tarafından seçilmemesi; (b) Devlet Başkanı ve hükûmet başkanı sıfatlarının aynı anda Cumhurbaşkanında toplanmaması; (c) Çok fazla yetkiyle donatılmasına rağmen Cumhurbaşkanının Fransa'da olduğu şekliyle olağanüstü hâllerde tek başına geniş inisiyatif kullanma imkânına sahip olmaması gibi farklar dolayısıyla 1982 Anayasasının bir yarı-başkanlık hükûmeti sistemi getirmediğini ve parlamenter hükûmet sistemini benimsediğini kabul etmek gerekir.

1982 Anayasası'nı 1958 Fransız Anayasası'ndan ayıran farklardan en önemlisi olan Cumhurbaşkanının doğrudan halk tarafından seçilmemesi farkı, 2007 yılında 5678 sayılı yasa ile yapılan Anayasa değişikliği ile ortadan kalkmıştır⁹. 10 Ağustos 2014 tarihinde, 12. Cumhurbaşkanı, doğrudan halkoyu

⁸ Ergun ÖZBUDUN, **Türk Anayasa Hukuku**, Yetkin Yayınları, Ankara, 1998, s. 306.

⁹ Aslında bu değişiklik ile ne başkanlık ne de yarı-başkanlık sistemine geçiş yönünde bir planlama göz önünde bulundurulmuştur. Söz konusu değişiklik tamamen o dönemde "367 Krizi" olarak da adlandırılan Cumhurbaşkanı seçememe krizine bir çözüm bulma çabasının bir ürünüdür. Dolayısıyla bu değişikliğin planlı bir hükûmet sistemi değişikliğini getirdiğini söylemek güçtür. Aynı yönde görüş için bkz. Levent GÖNENÇ, Türkiye'de Hükûmet Sistemi Tartışmalarına Kısa Bir Bakış ve Mevcut Hükûmet Sisteminin Niteliği, **TEPAV, Nisan 2011 Politika Notu**, s.2. http://www.tepav.org.tr/upload/files/1303138962-5.Turkiyede_Hukumet_Sistemi_Tartismalarına_Kisa_Bir_Bakis_ve_Mevcut_Hukumet_Sisteminin_Niteligi.pdf (E.T.: 06.02.2015)

ile seçilmiştir. Bu Anayasa değişikliği sadece Cumhurbaşkanının göreve geliş şekline ilişkinmiş gibi görünse de aslında sistemin uygulaması açısından büyük bir farkı beraberinde getirecektir. Artık 1982 Anayasası'nın hükümet sistemi açısından Fransız uygulamasından ayrılan (a) Devlet Başkanı ve hükümet başkanı sıfatlarının aynı anda Cumhurbaşkanında toplanmaması; (b) Cumhurbaşkanının Fransa'da olduğu şekliyle olağanüstü hâllerde tek başına geniş inisiyatif kullanma imkânına sahip olmaması gibi sadece iki yönünün kaldığı söylenebilir. Belirtmek gerekir ki, bu iki fark 1982 Anayasasının bir yarı başkanlık hükümeti sistemi getirmediğini ispatlamak için yeterli değildir. Ayrıca, Cumhurbaşkanının doğrudan halk tarafından seçilmesi, uygulama açısından Cumhurbaşkanını hükümet işlerinde daha fazla müdahil olma yönünde teşvik edecektir. Artık yürütme içinde Cumhurbaşkanı Başbakanı nazaran baskın bir konuma yükselecektir. Dolayısıyla Fransız uygulamasından ayrılan yönlerin de gittikçe zayıflaması gibi bir durumun ortaya çıkması beklenebilir. Bu durumda, 5678 sayılı kanunla yapılan değişiklik sonrasında Fransız uygulamasıyla bire bir aynı olmasa bile 1982 Anayasası'nın yarı-başkanlık hükümeti sisteminin temel unsurlarına yer vermiş olması sebebiyle, teorik olarak bu hükümet sistemini getirdiğini kabul edebiliriz.

Yürürlükteki haliyle 1982 Anayasası'nın teorik olarak yarı-başkanlık sistemini getirdiğini kabul etsek bile, Fransa'daki uygulamaya benzer etkilerin tam anlamda gerçekleşmesini sağlayacak hükümlerden yoksun olduğunu ifade etmek gerekir. Çünkü Fransa'daki yarı başkanlık sistemi uygulamasında, Anayasada Cumhurbaşkanının tarafsızlığına ilişkin bir hüküm bulunmadığı gibi, 9. maddesinde “*Cumhurbaşkanının Bakanlar Kuruluna başkanlık ede*”ceği 21. maddesinde de Başbakanın; “*İstisnai hallerde Cumhurbaşkanının açıkça verdiği yetkiye dayanarak ve belirli bir gündem için Bakanlar Kuruluna, Cumhurbaşkanına vekaleten başkanlık edebil*”eceği düzenlenmiştir. Dolayısıyla Fransa yarı başkanlık sisteminde bakanlar kuruluna devamlı başkanlık eden Cumhurbaşkanının hükümet politikalarının belirlenmesi ve yürütülmesine Anayasa gereği katıldığını söyleyebiliriz¹⁰. Ayrıca Fransız Anayasasında, Cumhurbaşkanının partisi ile ilişkisinin kesileceğine ilişkin anayasada herhangi bir hüküm de bulunmamaktadır.

¹⁰ Abdurrahman EREN, “Cumhurbaşkanı Bakanlar Kuruluna Başkanlık Edebilir mi?”, <http://kanuniesasi.com/index.php/kose-yazilari/17-cumhurbaskani-bakanlar-kuruluna-baskanlik-edebilir-mi>, (E.T.: 20.01.2014.)

II. 1982 Anayasasına Göre Cumhurbaşkanının Bakanlar Kurulu Toplantısına Katılmasına İlişkin Düzenlemesi

1958 V. Cumhuriyet Anayasası'nın kabul ettiği hükümet sisteminde yetkilerin Cumhurbaşkanı ile Başbakan arasında paylaştırıldığı¹¹ kabul edilmektedir. Bir paylaşımdan bahsedilse bile Cumhurbaşkanının yetkilerinin birincil, Başbakanın yetkilerinin ise ikincil bir konuma sahip olduğunu söylemek mümkündür. Dış politika, savunma, üst düzey görevlilerin atanması, olağanüstü durumlara ilişkin önemli yetkileri kullanmak gibi yetkiler Cumhurbaşkanına verildiği¹² gibi Anayasa tarafından Bakanlar Kurulu'na başkanlık etme yetkisi açıkça verilmiş ve yalnızca devlet başkanı olarak değil aynı zamanda hükümet başkanı olduğu da ortaya konulmuştur. Bir anlamda Cumhurbaşkanının Başbakan üzerinde anayasal bir otoritesinin olduğu söylenebilir¹³. Anayasanın 9. maddesinde Cumhurbaşkanının Bakanlar Kurulunun başkanı olarak düzenlenmesi sebebiyle, Cumhurbaşkanına artık devlet başkanlığı yanında hükümet başkanlığının da verildiğini¹⁴ söyleyebiliriz. Hem Cumhurbaşkanı hem de Başbakan hükümetin başında yer almaktadır¹⁵. Ancak, belirtmek gerekir ki bu iki başlılık içinde Cumhurbaşkanı hâkim unsur olarak düzenlenmiştir. Cumhurbaşkanının doğrudan halkoyu ile seçilmesi, Anayasa tarafından verilmiş geniş yetkilerinin olması, iktidar partisinin genel başkanı olması, medyada geniş yer işgal etmesi Cumhurbaşkanını bu konuma getirmiştir¹⁶.

Doğrudan halkoyu ile seçilmiş Cumhurbaşkanının Fransa'da olduğu gibi devlet başkanlığının yanında hükümet başkanlığı konumuna da sahip olabilmesi, hükümetin genel siyasetini belirlemesi ve hükümete yani

¹¹ David HOWARTH-Georgias VAROUXAKIS, **Contemporary France: An Introduction to French Politics and Society**, Oxford University Press, London, 2003.s.39; Bülent YAVUZ, **Parlamentar Hükümet Sisteminde ve 1982 Anayasası'nda Başbakan**, Asil Yayın Dağıtım, Ankara, 2008, s.73.

¹² Muammer OYTAN, "Fransa'da Yürütme Organının Yetkileri ve Güçlü Olma Nedenleri", **AİD**, C.15., S.1., Mart 1982., s.87.

¹³ N. Ezra SULEIMAN, "Presidentialism and Political Stability in France", LINZ, Juan J-VALENZUELA, Arturoeds., in: **The Failure of Presidential Democracy: Comparative Perspectives, Vol.1**, The John Hopkins University Press, Baltimore and London, 1994. s.144.

¹⁴ Arend LIJPHART, "Presidentialism and Majoritarian Democracy: Theoretical Observations.", **The Failure of Presidential Democracy, Comparative Perspective, Vol.1.** ,Juan J. Linz-ArturoValenzuela ed., The John Hopkins University Press, Baltimore and London, 1994., s.100.; Esat ÇAM, **Devlet Sistemleri**, İstanbul, 1993, s.165.

¹⁵ ÖZER, (1998), s.82-83.; OYTAN, s.87.

¹⁶ HOWARTH-VAROUXAKIS, s.41-42.; SULEIMAN, s.144.

Bakanlar Kurulu'na başkanlık etmesi halinde mümkün olacaktır. Acaba 1982 Anayasası buna imkân tanıyacak düzenlemeye yer vermiş midir? Bu sorunun cevabı, konuya ilişkin Anayasa hükümleri birlikte değerlendirildiği zaman verilebilir. Konuya ilişkin Anayasa hükümleri ise 104.,109., 112., 119, 120 ve 122. maddeleridir. Anayasa'nın bu hükümlerini, Fransız Anayasası ile karşılaştırdığımızda benzer ya da farklı yanların neler olduğu daha belirgin bir şekilde ortaya çıkacaktır.

A. Cumhurbaşkanı Bakanlar Kurulu'na Başkanlık Edebilir

Anayasanın 104. maddesinde düzenlenen Cumhurbaşkanının “*Yürütme alanına ilişkin olan*” yetkileri arasında “*Gerekli gördüğü hallerde Bakanlar Kuruluna başkanlık etmek veya Bakanlar Kurulunu başkanlığı altında toplantıya çağırarak,*” da sayılmıştır. Şu halde, Cumhurbaşkanının Bakanlar Kurulu'na başkanlık etmesinin anayasal bir dayanağının olduğu açıktır. Bununla birlikte, Cumhurbaşkanının Bakanlar Kurulu'na başkanlık etme yetkisini hangi durumlarda kullanabileceği, Anayasanın ilgili maddeleri birlikte değerlendirilerek belirlenmelidir¹⁷.

B. Bakanlar Kurulu'nun Olağan Başkanı Başbakanıdır

Anayasa'nın 109. maddesi, “*Bakanlar Kurulu, Başbakan ve bakanlardan kurulur*”, 112. maddesi “*Başbakan, Bakanlar Kurulunun başkanı olarak, Bakanlıklar arasında işbirliğini sağlar ve hükümetin genel siyasetinin yürütülmesini gözetir. Bakanlar Kurulu, bu siyasetin yürütülmesinden birlikte sorumludur*” hükümlerine yer vermiştir. Bu hükümleriyle Anayasa, açıkça Bakanlar Kurulunun Başbakan ve bakanlardan müteşekkil olduğunu ortaya koymuştur. Diğer bir ifade ile kural olarak Cumhurbaşkanının Bakanlar Kurulu'nun üyesi olmadığı söylenebilir. Anayasa'nın 112. maddesi de bu anlamı destekler bir hükme yer vermiştir. Bakanlar Kurulu'nun başkanı Başbakan olarak belirtildiği gibi, Başbakana hükümetin genel siyasetinin yürütülmesini gözetmek, bakanlıklar arasında işbirliğini sağlamak gibi görev ve yetkiler de ona yüklenmiştir. Anayasanın bu iki hükmünden, Bakanlar Kurulunun olağan başkanının Başbakan olduğu; 104. maddesi hesaba katıldığında da Cumhurbaşkanının Bakanlar Kurulu'na başkanlık etme yetkisine sahip olduğu; ama bu yetkisinin periyodik olarak, bütün toplantılara başkanlık etmek şeklinde olmayıp, istisnaen kullanılabilir bir yetki olduğu sonucu

¹⁷ EREN, Abdurrahman, “Cumhurbaşkanı Bakanlar Kuruluna Başkanlık Edebilir mi?”, <http://kanuniesasi.com/index.php/kose-yazilari/17-cumhurbaskani-bakanlar-kuruluna-baskanlik-edebilir-mi>, (E.T.: 20.01.2014.)

çıkılmaktadır. Anayasanın açık hükmüne göre, Bakanlar Kurulunun başkanı Başbakan'dır. Cumhurbaşkanı gerekli hallerde ve istisnai olarak Bakanlar Kuruluna başkanlık eder. Cumhurbaşkanı Bakanlar Kurulunun bir üyesi olmadığı gibi uygulamada da kurula başkanlık etmesi gibi bir durum nadiren görülür¹⁸. Anayasa, 119. 120. ve 122. maddelerinde Bakanlar Kurulunun Cumhurbaşkanı başkanlığında toplanacağını düzenlemiştir. Anayasanın bu maddelerinde olağanüstü dönemlerle ilgili yetkilerin kullanılması söz konusudur. Anayasanın Bakanlar Kurulunun sadece olağanüstü dönemlere ilişkin olarak Cumhurbaşkanı başkanlığında toplanmasından bahsetmesinden, Bakanlar Kurulunun olağan başkanının Cumhurbaşkanı olmayıp, Başbakan olduğu sonucunu çıkarabiliriz¹⁹. Cumhurbaşkanının Bakanlar Kurulu'na başkanlık etme ve Bakanlar Kurulu'nu başkanlığı altında toplama yetkisini ancak istisnai durumlarda kullanabileceğini tespit ettikten sonra, bu istisnai durumların neler olabileceğini belirlemek gerekir.

Yarı-başkanlık sisteminin klasik örneği olarak görülen Fransa'da ise kabinenin Cumhurbaşkanı başkanlığında toplanmış hali Bakanlar Kurulu olarak adlandırılmaktadır²⁰. Bakanlar Kurulu, Cumhurbaşkanı başkanlığında²¹, Başbakan, Devlet Bakanları, Bakanlar ve Özel Görevli Bakanlardan oluşmaktadır²². Bakanlar Kurulu esas itibarıyla Cumhurbaşkanı başkanlığında toplanır. Zira Anayasa'nın 9. maddesi, "*Cumhurbaşkanı, Bakanlar Kurulu'na başkanlık eder*"²³ hükmüne yer vermiştir. Maddede başkaca bir ifadeye de yer verilmemiştir. Bazı istisnai durumlarda Başbakan da Bakanlar Kuruluna başkanlık edebilir. Anayasa'nın Başbakanın görev ve yetkilerini düzenleyen 21. Maddesinin son fıkrası da "*İstisnai hallerde Cumhurbaşkanının açıkça verdiği yetkiye dayanarak ve belirli bir gündem için bakanlar kuruluna, Cumhurbaşkanı vekâleten başkanlık eder.*"²⁴ hükmü ile buna işaret etmiştir.

¹⁸ GÖZÜBÜYÜK, s.241.; ARMAĞAN, s.22.

¹⁹ YAVUZ, (2008), s.182.

²⁰ OYTAN, s.94.

²¹ Andras SAJO, **Limiting Government: An Introduction to Constitutionalism**, Central European University Press, 1999., s.183.; LIJPHART, s.100, ÇAM, S. 165.

²² Cem EROĞUL, **Çağdaş Devlet Düzenleri**, İmaj Yayınevi, Ankara, 2001., s.176-177.

²³ Anayasa metninin İngilizcesi için bkz. <http://www2.assemblee-nationale.fr/langues/welcome-to-the-english-website-of-the-french-national-assembly#Title2> (E.T.: 02.02.2015); çevirisi için bkz. <http://www.adalet.gov.tr/duyurular/2011/eylul/anayasalar/ulkeana/pdf/07-FRANSA%20169-208.pdf> (E.T.: 02.02.2015)

²⁴ Anayasa metninin İngilizcesi için bkz. <http://www2.assemblee-nationale.fr/langues/welcome-to-the-english-website-of-the-french-national-assembly#Title2> (E.T.: 02.02.2015); çevirisi için bkz. <http://www.adalet.gov.tr/duyurular/2011/eylul/anayasalar/ulkeana/pdf/07-FRANSA%20169-208.pdf> (E.T.: 02.02.2015)

Başbakanın Cumhurbaşkanı yerine Bakanlar Kuruluna başkanlık edebilmesi için iki şart aranmıştır; birincisi, Cumhurbaşkanının Başbakana açıkça bir yetki devrinde bulunmuş olması, ikincisi ise, Başbakan tarafından toplanan Bakanlar Kurulunun sadece Cumhurbaşkanı tarafından belirlenmiş gündemi görüşebilmesidir²⁵. Buradan da anlaşılmaktadır ki Cumhurbaşkanı, Bakanlar Kuruluna başkanlık etmese dahi, en azından gündemini belirlemektedir. Anayasanın 13. maddesine göre, Bakanlar Kurulunun aldığı kararlar ayrıca Cumhurbaşkanının imzasına tabidir²⁶. Anayasa, Kanunların 15 gün içinde yayımlanmak zorunda olduğunu düzenlediği halde, Bakanlar Kurulu kararları ve Kanun hükmünde kararnameler hakkında sadece Cumhurbaşkanının imza yetkisinin olduğunu belirtmiştir. Bu hükümden, Cumhurbaşkanının Bakanlar Kurulu kararlarını ve kararnameleri veto edebileceği anlamı çıkarılmıştır. Bu yorum uygulamaya da aksetmiş, özellikle De Gaulle'den sonra Cumhurbaşkanları bu yetkiyi kullanarak adeta yürütmede tek söz sahibi haline gelmişlerdir²⁷.

C. Cumhurbaşkanı, Bakanlar Kurulu'na "Devlet Başkanı" Sıfatının Gerektirdiği Hallerde ve İstisnaen Başkanlık Edebilir

Anayasanın 119, 120 ve 122.maddelerinde olağanüstü hal ve sıkıyönetim ilanına karar verecek olan organın "*Cumhurbaşkanının başkanlığında*" toplanan Bakanlar Kurulu olduğu belirtilmiştir. 121 ve 122.maddelerde ise olağanüstü hal ve sıkıyönetim ile ilgili konularda kanun hükmünde kararname çıkarmanın "*Cumhurbaşkanının başkanlığında*" toplanan Bakanlar Kurulunun yetkisinde olduğu ifade edilmiştir. Görüldüğü üzere söz konusu kararları almak için Bakanlar Kuruluna Cumhurbaşkanının başkanlık etmesi, Cumhurbaşkanının "*gerekli gördüğü haller*" şartına bağliolarak değil, Anayasal bir zorunluluk olarak gerçekleşecektir. Cumhurbaşkanı olmadan ilgili kararların alınması hukuken mümkün değildir. Bu sebeple Anayasanın 104.maddesinde yer alan "*gerekli gördüğü hallerde*" ifadesinin münhasıran olağanüstü hal veya sıkıyönetim hallerinde Cumhurbaşkanının Bakanlar Kuruluna başkanlık etmesi durumuna hasredilmiş olduğunu söylemek mümkün değildir. Şu halde, Cumhurbaşkanının olağanüstü hal ve sıkıyönetim ilan edilmesi ile bu dönemlerde çıkarılacak kanun hükmünde kararnameler için Bakanlar Kurulu'na başkanlık etmenin yanında, istisnai olmak kaydıyla²⁸,

²⁵ OYTAN, s.87.; ÖZER, (1998), s.80-81.

²⁶ OYTAN, s.88.

²⁷ ÇAM,s.165.; OYTAN, s.88.

²⁸ Aynı yönde görüş için bkz. EREN, <http://kanuniesasi.com/index.php/kose-yazilari/17-cumhurbaskani-bakanlar-kuruluna-baskanlik-edebilir-mi>, (E.T.: 20.01.2014.)

zaman zaman Bakanlar Kurulu'na başkanlık etmesinin Anayasa tarafından mümkün kılındığı anlaşılmaktadır. Peki, söz konusu istisnai durumlar hangileridir? Cumhurbaşkanı, periyodik olarak yapılan toplantıların hepsi için “*gerekli gördüğü haller*” kriterini sübjektif değerlendirmeleriyle devreye sokup başkanlık etme yönünde iradesini ortaya koyabilir mi?

Cumhurbaşkanı, sık sık Bakanlar Kurulu toplantılarına katıldığı takdirde, Bakanlar Kurulu toplantılarına katılma yetkisini istisnai durumlar için öngörmüş olan Anayasaya aykırı hareket edilmiş olur. Burada aklaseyrek de olsa, Bakanlar Kurulu'na başkanlık etme yetkisinin hangi durumlarda kullanılması halinde, Anayasa ile uyumlu olacağı sorusu gelmektedir. Soruya verilecek cevap, Anayasa'nın Cumhurbaşkanı'na (a) (devlet başkanı), (b) (hükümet başkanı), (c) (devlet başkanı + hükümet başkanı) sıfatlarından hangisini yüklediğine göre şekillenecektir.

Anayasa'nın düzenlemesinden hükümet başkanı sıfatının açık bir şekilde Başbakan'a yüklendiği, dolayısıyla Cumhurbaşkanı'na hükümet başkanlığı sıfatının yüklenmediği görülmektedir. Anayasa'nın 104. Maddesinin “*Cumhurbaşkanı Devletin başıdır.*” hükmüne yer vermesi, Cumhurbaşkanının sahip olduğu sıfatın “devlet başkanlığı” olduğunu ortaya koymaktadır. Ayrıca, Anayasa'nın 101. maddesinin “*Cumhurbaşkanı seçilenin, varsa partisi ile ilişkisi kesilir ve Türkiye Büyük Millet Meclisi üyeliği sona erer*” hükmü ile Cumhurbaşkanının tarafsız olması gerektiği, dolayısıyla Cumhurbaşkanının “*hükümet başkanı*” değil “*devlet başkanı*” sıfatına sahip olduğunu ortaya koyduğunu söyleyebiliriz. Son olarak, Anayasa'nın 105. maddesinin Cumhurbaşkanını siyasi sorumluluğu bulunmayan bir makama oturtması da “*hükümet başkanı*” olmayıp “*devlet başkanı*” sıfatını haiz olduğunu göstermektedir.

Cumhurbaşkanının Anayasa tarafından “*hükümet başkanı*” değil de “*devlet başkanı*” olarak konumlandırılması karşısında, Bakanlar Kurulu'na başkanlık etme yetkisini “*devlet başkanı*” sıfatına bağlı olarak, bu sıfatının gerektirdiği istisnai durumlarda kullanabileceği sonucunu çıkarabiliriz. Bir başka ifadeyle, Cumhurbaşkanı, hükümetin genel siyasetine ilişkin toplantılara değil, Anayasa'nın 104/1 hükmündeki “*devletin başı*” olma ve “*Türkiye Cumhuriyetini ve Türk Milletinin birliğini temsil edip*” “*Anayasanın uygulanmasını, Devlet organlarının düzenli ve uyumlu çalışmasını gözetme*” fonksiyonuyla ilişkili toplantılarına katılabilir²⁹. Zaten aynı maddenin ikinci

²⁹ EREN, <http://kanuniesasi.com/index.php/kose-yazilari/17-cumhurbaskani-bakanlar-kuruluna-baskanlik-edebilir-mi>, (E.T.: 20.01.2014.)

fıkrası da söze “*Bu amaçlarla... yapacağı görev ve kullanacağı yetkiler şunlardır*” şeklinde başlayarak Cumhurbaşkanının görev ve yetkilerini sıralamıştır.

Sonuç olarak Anayasanın 104.maddesinde düzenlenen “*Gerekli gördüğü hallerde Bakanlar Kuruluna başkanlık etmek veya Bakanlar Kurulunu başkanlığı altında toplantıya çağırmak,*” yetkisi, Cumhurbaşkanının olağan dönemlerde Bakanlar Kuruluna başkanlık etmesine imkân tanımaktadır. Nitekim daha önceki Cumhurbaşkanlarından Cemal Gürsel, Fahri Korutürk, Kenan Evren, Turgut Özal ve Süleyman Demirel de bu yetkiyi kullanmış ve Bakanlar Kurulu’na başkanlık etmişlerdir. Bununla birlikte, yukarıda izah ettiğimiz sebeplerle, Cumhurbaşkanının Bakanlar Kurulunu düzenli olarak başka bir ifadeyle periyodik aralıklarla toplantıya çağırması mevcut anayasal hükümler açısından anayasal sistemimizle bağdaşmaz.

III. Sonuç ve Öneriler

Yukarıda izah edildiği üzere, Cumhurbaşkanının doğrudan halk tarafından seçilmesi, uygulama açısından Cumhurbaşkanını hükümet işlerinde daha fazla müdahil olma yönünde teşvik edecektir. Artık yürütme içinde Cumhurbaşkanı Başbakanı nazaran baskın bir konuma yükselecektir. Dolayısıyla Fransız uygulamasından ayrılan yönlerin de gittikçe zayıflaması gibi bir durumun ortaya çıkması beklenebilir. Bu durumda artık 1982 Anayasası’nın öngördüğü hükümet sistemi ile 1958 Fransız Anayasası’nın öngördüğü hükümet sistemi arasında belirleyici denilebilecek bir farkın kalmadığını söyleyebiliriz. Artık denilebilir ki 5678 sayılı Yasa ile yapılan Anayasa değişikliği, Türkiye’de yarı başkanlık hükümeti sistemini getirmiştir. Ancak, yürürlükteki haliyle 1982 Anayasası’nın teorik olarak yarı-başkanlık sistemini getirdiğini kabul etsek bile, Fransa’daki uygulamaya benzer etkilerin tam anlamda gerçekleşmesini sağlayacak hükümlerden yoksun olduğunu da ifade etmek gerekir. Fransa’da uygulaması olan Cumhurbaşkanının devlet başkanlığının yanında hükümet başkanlığı sıfatına da sahip olması, Cumhurbaşkanının Bakanlar Kurulu’nun olağan başkanı olması, buna karşın Başbakanın başkanlığının istisnai olması ve Cumhurbaşkanının partisiyle ilişkisinin devam etmesinin mümkün olmasının 1982 Anayasası tarafından açık bir şekilde reddedilmesi, bu kanaati doğuran temel sebeplerdir.

2014 yılında Cumhurbaşkanının halk tarafından seçilmesiyle birlikte, Cumhurbaşkanının Anayasada belirtilen ve klasik parlamenter hükümet sistemi açısından son derece fazla olan yetkilerini daha rahat bir şekilde

kullanması mümkün olacaktır. Bu da zaman zaman Cumhurbaşkanı-hükümet, Cumhurbaşkanı-Meclis çatışmasına yol açabilecektir. 2007 yılındaki değişiklikle sadece Cumhurbaşkanının halk tarafından seçilmesi yönünde bir değişiklik yapılmıştır. Başka bir ifadeyle, Cumhurbaşkanının konumu, sorumluluğu, tarafsızlığı, görev ve yetkilerine ilişkin bir değişiklik yapılmamıştır. Cumhurbaşkanının halk tarafından seçilmesi usulünün getirilmesiyle birlikte anayasada buna uygun düzenlemeler yapılması gerekirdi. Ancak bu yönde bir düzenleme yapılmamıştır. Şu halde, 1982 Anayasası'nda değişiklik yapılarak söz konusu eksikliklerin giderilmesi gerekmektedir. Çözüm bulma adına, Anayasa'da Cumhurbaşkanının Meclis tarafından seçilmesi sistemine dönülmesi yönünde bir değişiklik yapılması akla gelebilir. Ancak halka verilmiş Cumhurbaşkanı seçme yetkisinin elinden alınması yönünde bir değişikliğin halk nezdinde hoş karşılanmayacağı hesaba katıldığında, bu yönde değişiklik yapılması çok zor görünmektedir. Cumhurbaşkanının seçilme usulünü koruyarak, konumu, sorumluluğu, tarafsızlığı, görev ve yetkilerine ilişkin yapılacak değişikliklerde tercih edilebilecek iki seçenek vardır³⁰: Birinci seçenek, Fransa'da olduğu şekliyle yarı-başkanlık sistemine geçilmesidir. İkinci seçenek ise Cumhurbaşkanının parlamenter hükümet sisteminde olduğu gibi sembolik yetkilere sahip, sadece devlet başkanlığı sıfatıyla fonksiyon üstlenebileceği "başkanlı parlamenter sistem"e geçilmesidir.

A. Birinci Seçenek: Fransa Tipi Yarı-Başkanlık Sistemine Geçmek

Fransa'da uygulanan şekliyle yarı-başkanlık sistemine geçebilmek için, genel olarak Cumhurbaşkanının partisi ile ilişkisinin kesileceğine ilişkin anayasal hükmün kaldırılması, Cumhurbaşkanının sadece istisnai toplantılara değil, Bakanlar Kurulu'nun olağan ve periyodik toplantılarına katılabilmesini mümkün kılacak, Cumhurbaşkanının devlet başkanlığının yanında hükümet başkanı da olduğunu belirtecek hükümlere yer verilmesi gerekmektedir. Şu halde, Fransa tipi bir yarı-başkanlık sistemi uygulamasını mümkün kılmak için Anayasa'nın 101.,104. ve 109. maddelerinde değişiklik yapılması gerekmektedir.

³⁰ Aslında seçenekler arasında ABD'de uygulanan başkanlık sistemi de sayılabilir. Ancak, 1982 Anayasası'nda Başkanlık hükümeti sistemine geçmek için çok köklü ve kapsamlı bir değişiklik yapılması, yasama, yürütme ve yargı organlarının yani devlet organizasyonunun dizaynının baştan ele alınması ve yenilenmesi gerekeceği için, bu çalışmada sınırlı bir anayasa değişikliği ile ulaşılabilecek seçenekler üzerinde durulmuştur.

Anayasa'nın 101. maddesinin “*nitelikleri ve tarafsızlığı*” başlığının ve Cumhurbaşkanının tarafsızlığına yönelik olarak getirdiği “*Cumhurbaşkanı seçilenin, varsa partisi ile ilişkisi kesilir ve Türkiye Büyük Millet Meclisi üyeliği sona erer*” şeklindeki son fıkrasının hükmünün Fransa'daki uygulanan şekliyle yarı-başkanlık sistemine geçmeye engel olduğu görülmektedir. Tarafsız Cumhurbaşkanının hükümet başkanı olarak fonksiyon icra etmesi düşünülemez. Kaldı ki hükümet başkanı fonksiyonunu üstlenmek, iktidar partisi ile organik bağın da devamına bağlıdır. Cumhurbaşkanının partisi ile ilişkisinin devam etmesi, hükümet başkanlığını üstlenmesi için gerekli olsa da milletvekili olup olmamasının çok da önem arz etmediğini söyleyebiliriz. Bu durumda madde başlığındaki “*tarafsızlığı*” kelimesi ile maddenin son fıkrasındaki “*varsa partisi ile ilişkisi kesilir*” ifadesinin metinden çıkarılması uygun olacaktır.

Anayasanın 104. maddesinde düzenlenen Cumhurbaşkanının “*Yürütme alanına ilişkin olan*” yetkileri arasında “*Gerekli gördüğü hallerde Bakanlar Kuruluna başkanlık etmek veya Bakanlar Kurulunu başkanlığı altında toplantıya çağırarak,*” sayılmıştır. Yukarıda da ifade edildiği gibi, Anayasa metninin konuya ilişkin diğer hükümleri de göz önünde bulundurulduğunda, Cumhurbaşkanının bu yetkisinin istisnai olarak ve devlet başkanlığı statüsünün bir gereği olarak kullanılabilceği anlaşılmaktadır. Bu durumda, Anayasa'nın 104. maddesinde sayılan, Cumhurbaşkanının “*Yürütme alanına ilişkin olan*” yetkilerinin en başına “*Bakanlar Kurulu'na başkanlık etmek ve Bakanlar Kurulunu başkanlığı altında toplantıya çağırarak*” sayılmalıdır. Bununla bağlantılı olarak “*Gerekli gördüğü hallerde Bakanlar Kuruluna başkanlık etmek veya Bakanlar Kurulunu başkanlığı altında toplantıya çağırarak,*” ifadesi çıkarılmalıdır.

Hükümet başkanlığı fonksiyonunu yükleyebilmek ve Bakanlar Kurulu'nun olağan ve periyodik toplantılarına Cumhurbaşkanının başkanlık edebilmesini sağlayabilmek için, Anayasa'nın 109. maddesindeki, “*Bakanlar Kurulu, Başbakan ve bakanlardan kurulur*”, hükmünün de “*Bakanlar Kurulu, Cumhurbaşkanı başkanlığında Başbakan ve bakanlardan kurulur*” şeklinde değiştirilmesine ihtiyaç vardır.

Yukarıdaki değişikliklerin yapılması halinde, Anayasa hükümleri açısından Fransa uygulamasını sağlayacak bir hükümet sistemine geçmek mümkün olacaktır. Ancak belirtmek gerekir ki bu değişiklikler yapılırsa bile, Fransız yarı-başkanlık hükümeti sisteminin kendi bünyesinde barındırdığı bazı sakıncalar ile karşılaşmak kaçınılmaz olacaktır.

Sistemin iki başlı yapısı en zayıf yönü olarak görülebilir. Çünkü yürütmenin bir kanadı doğrudan seçmene karşı sorumlu olurken, diğer kanadı parlamentoya karşı sorumlu olacaktır. Başbakan ve bakanlar devlet başkanına karşı sorumlu değildir. İkisi arasında çatışma çıktığı zaman bir tıkanıklığın meydana gelmesi mümkündür. Böyle bir tehlike Fransa’da 1986 yılına kadar gerçekleşmemiştir. Çünkü bu tarihe kadar devlet başkanı ile parlamento çoğunluğu aynı partiden olmuştur. Cumhurbaşkanı ile Başbakan aynı partiden olduğu için, partinin genel başkanı olan Cumhurbaşkanı, Başbakan üzerinde sahip olduğu otoriteyle bu çatışmanın önüne geçmiştir³¹. 1986 yılına kadar aksi bir durumun olacağı ihtimali akla dahi gelmemiştir. 1986 Seçimlerinde Cumhurbaşkanının partisi parlamentoda sandalyelerin çoğunluğunu elde edememiştir³². Bu durumda “cohabitation” denilen bir arada yaşama durumu ortaya çıkmıştır. Bu dönemde Cumhurbaşkanının ekonomik ve sosyal konulara karışmaması, devletin kurumları, silahlı kuvvetlerin başkomutanlığı ve dış politika gibi konularda hala son sözü söyleyen makam olması yönünde bir uygulama tercih edilmiştir³³.

Fransa’daki uygulama incelendiği zaman şu sonuca varmak mümkündür: 1958 Anayasası’nın kurduğu sistem, özünde parlamenter hükümet sistemi olduğu halde başkanlık hükümeti sistemi gibi çalışmaktadır. Ancak, Cohabitation dönemi yaşandığı takdirde sistemin işleyişi de parlamenter hükümeti sistemine dönüşmektedir³⁴.

Cohabitation döneminde Cumhurbaşkanı ve Başbakanın dengeli bir siyaset izlemeleri, artık problem yaşanmayacağı anlamına gelmez. Yine de Cumhurbaşkanı ile Başbakan veya Cumhurbaşkanı ile yasama organı arasında uyuşmazlığın çıkması ve tıkanıklığın yaşanması ihtimali vardır. Zaten Fransız Anayasası’nda 2000 yılında yapılan değişiklik de cohabitation döneminde yaşanabilecek problemler göz önünde bulundurularak gerçekleştirilmiştir. Cumhurbaşkanının görev süresinin yedi yıldan beş yıla indirilmesi ile cohabitation dönemine girilmesinin önüne geçilmeye çalışılmıştır. Şöyle ki, aynen genel seçimler gibi başkanlık seçimleri de beş yılda bir aynı yıl içinde yapılacağı için, dönemin siyasi eğilimine göre Başkan ile yasama organı

³¹ HOWARTH-VAROUXAKIS, s.39.

³² Burhan KUZU, **Türkiye’de Siyasi Yapılanma ve Temel Siyasi Sorunlar Sempozyumu**, (Soru Cevap bölümü), s.83.; ONAR, (2005), s.96-97.

³³ HOWARTH-VAROUXAKIS, s.44.; TURHAN, s.81-82.; SULEIMAN, s.150.

³⁴ HOWARTH-VAROUXAKIS, s.40.; SULEIMAN, s.143.

içindeki çoğunluğun aynı partiden olma ihtimali kuvvetlenmektedir³⁵.

Cumhurbaşkanı ile parlamento destekli Başbakan arasında uyum varsa, bir anlamda başkanlık hükümeti sistemine benzer bir uygulama ortaya çıkmakta, ancak, Başkan ile Başbakan arasında uyumsuzluk (bölünmüş çoğunluk sorunu) varsa, bu durumda da parlamenter hükümet sistemine benzer bir uygulama ortaya çıkmaktadır³⁶. Lijphart, bu sebeple Fransa'da uygulanan sistemi başkanlık hükümeti sistemi ile parlamenter hükümet sisteminin unsurlarını bir arada bulunduran karma bir hükümet sistemi olarak değil de, seçim sonuçlarına göre alternatifli bir yönetim biçimini getiren özel bir hükümet sistemi olarak ifade etmenin daha doğru olacağını³⁷ belirtmiştir.

Yukarıda belirtilen çözüm yolu uygulayıcının iradesine bağlı bir çözüm yoludur. Ülkemiz gibi siyasi yapıya sahip ülkelerde uygulayıcının iradesi ne derece sistemin yürümesi yönünde olur? Cumhurbaşkanı bu gibi dönemlerde ne derece geri planda kalmayı tercih eder? Bu sorulara verilecek cevabın müspet olduğunu söylemek güçtür³⁸.

İki başlılığın doğurduğu sakıncalardan birisi de icraatlardan dolayı halka kimin ya da hangi makamın hesap vereceğini kestirmenin zor olmasıdır. Acaba devlet başkanını mı yoksa Başbakan ve Bakanlar Kurulu'nu mu sorumlu tutacağız³⁹? Bu sorunun cevabının belirsizliği de yarı-başkanlık hükümeti sisteminin dezavantajları arasında görülebilir.

Cumhurbaşkanı ile Başbakan arasında çıkabilecek anlaşmazlıklar sadece Cumhurbaşkanı ile Başbakanın farklı partilerden olması durumunda değil, aynı partiden olması durumunda da görülebilir. Hükümet içinde Cumhurbaşkanı ile Başbakan arasında çift başlılıktan dolayı iktidar mücadelesi başlayabilir. Geniş yetkilerle donatılmış Devlet Başkanının hükümet içinde otoritesini kabul ettirmesiyle birlikte Başbakanın pasifize edilmesi, ikinci plana atılması kaçınılmazdır. Bu durumda Başbakanın saf dışı bırakılmayı kaldırması bir

³⁵ ONAR, s.98.; Tuvana GÜLCAN, **1958 Fransız Anayasası'nın Öngördüğü Hükümet Modeli**, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, İstanbul, 2003, s.86-87.

³⁶ Ahmet İYİMAYA, **Türkiye'de Siyasi Yapılanma ve Temel Siyasi Sorunlar Sempozyumu'nda sunduğu tebliğ**, Ankara 2000.,s.246-247.

³⁷ LIJPHART, s.104.

³⁸ Ergun ÖZBUDUN, "Hükümet Sistemleri, Anayasa ve Demokrasi" Konulu Tebliğ, **Türkiye'de Siyasi Yapılanma ve Temel Siyasi Sorunlar Sempozyumu**, Ankara, 2000, s.112.;Oya ARASLI, "Türkiye'de Siyasi Yapılanma ve Temel Siyasi Sorunlar Sempozyumu'nda sunduğu tebliğ", **Türkiye'de Siyasi Yapılanma ve Temel Siyasi Sorunlar Sempozyumu**, Ankara 2000., s.256.

³⁹ ONAR, s.94.

hayli zordur. Sonuçta Cumhurbaşkanı ile Başbakan arasında politik mücadele ve birtakım entrikaların yaşanması gibi bir durumla karşılaşılacaktır⁴⁰. Bu gibi durumlarda Cumhurbaşkanı ile Başbakan, Cumhurbaşkanı ile Meclis arasında çıkacak anlaşmazlıklar, beraberinde tıkanıklıkları, hükümet ve devlet krizlerini de beraberinde getirecektir. 1990'lı yıllarda, parlamenter sistem geçerli olmasına rağmen, ülkemizde yaşanmış olan Cumhurbaşkanı-hükümet çatışmaları, gelecekte de yaşanabileceğini göstermektedir.

Yarı-başkanlık sisteminin zayıf yönlerinden biri de siyasi sorumluluk açısından karşımıza çıkmaktadır. 1958 Anayasasına göre Cumhurbaşkanı vatana ihanet suçu dışında sorumsuzdur. Bu yönüyle parlamenter hükümet sisteminin gereklerine uygundur. Ancak, parlamenter hükümet sistemi ile çelişen husus, sorumsuz olan Cumhurbaşkanının son derece geniş yetkilerle donatılmış olmasıdır⁴¹. Sorumlu olmayan bir makamın son derece geniş yetkilerle donatılması ve çok güçlü bir konuma getirilmesi sistemin zayıf yönleri arasında sayılabilir. Aynı sakıncanın 1982 Anayasası'nın mevcut hükümleriyle dahi ülkemiz açısından geçerli olduğunu, Fransa tipi yarı-başkanlık sistemine geçiş sağlandığında da devam edeceğini belirtmek gerekir.

Yukarıda izah edilen sebeplerle, ülkemiz açısından söz konusu olan tıkanıklığın, kutuplaşmanın, devlet ve hükümet krizlerinin yaşanması ihtimali karşısında, yarı-başkanlık hükümeti sistemi tercihinin Türkiye açısından sakıncalı olduğu söylenebilir. Bu durumda karşımıza Cumhurbaşkanının halk tarafından seçilmesine karşın, parlamenter hükümet sistemi uygulamasına imkân tanıyan başkanlı parlamenter sistem seçeneği çıkmaktadır.

B. İkinci Seçenek: Başkanlı Parlamenter Hükümet Sistemine Geçmek

Tıpkı yarı-başkanlık hükümeti sisteminde olduğu gibi, başkanlı parlamenter hükümet sisteminde de sistemin isimlendirilmesinde tam bir fikir birliği olmadığını⁴² söylemek mümkündür. Bir bakış açısına göre, devlet başkanının halk tarafından seçildiği parlamenter hükümet sistemleri yarı-başkanlık hükümeti sistemidir. Ancak yukarıda da ifade edildiği gibi, Yarı-başkanlık hükümeti sistemi adıyla bir sistemin var olduğu kabul edildiği takdirde, bu sistem için halk tarafından seçilen devlet başkanının sistem içinde

⁴⁰ Juan J. LINZ, "Presidential or Parliamentary Democracy: Does It Make a Difference?", **The Failure of Presidential Democracy, Comparative Perspective, Vol.1.**, Juan J. Linz-Arturo Valenzuela ed., The John Hopkins University Press, Baltimore and London, 1994., s.55.

⁴¹ GÜLCAN, s.92-93.

⁴² Şule ÖZSOY, **Başkanlı Parlamenter Sistem**, XII Levha Yayınları, İstanbul, 2009, s.87.

hatırı sayılır derecede önemli yetkilerle donatılmasının gerekli olduğu görüşü ağırlıklıdır. Oysa başkanlı parlamenter sistem olarak nitelendirilen sistemde, Cumhurbaşkanının önemli yetkilerinin olmadığı ifade edilir. Başkanlı parlamenter hükümet sistemleri, işleyişi açısından parlamenter hükümet sistemi olarak görülmektedir. Bir başka ifade ile başkanlı parlamenter sistemde halk tarafından seçilen Cumhurbaşkanı, tamamen sembolik bir konumdadır. Bu işleyiş tarzına örnek olarak Avusturya, Bulgaristan, İzlanda, İrlanda, Portekiz, Slovakya ve Slovenya gösterilmektedir. Bu ülkelerde Cumhurbaşkanı halk tarafından seçildiği halde, sistem içinde etkili değildir. Sembolik yetkilere sahiptirler. Duverger gibi kimi yazarlar, bir sistemin yarı-başkanlık olup olmadığını, Cumhurbaşkanının anayasal yetkilerine bakarak tespit etmek gerektiğini ifade ederler.⁴³

Başkanlı parlamenter sistemi ülkemizde işletilebilmek için Anayasa’da değişiklik yapmak gerekmektedir. Bu değişikliğin de Cumhurbaşkanının yetkilerini bütünüyle sembolik seviyeye çekme yönünde olması gerekir. Ancak, bu yönde bir değişiklik yapılsa bile problem çıkmayacağı anlamına gelmeyecektir. Nitekim Bulgaristan örneğinde, 1991 Anayasası, Cumhurbaşkanının yetki alanını ayrıntılı bir şekilde düzenlemesine rağmen Cumhurbaşkanı zaman zaman iktidar muhalefet çekişmelerine müdahil olmuştur⁴⁴. Cumhurbaşkanının iktidar-muhalefet çekişmesine taraflardan birini destekler nitelikte katılımı, Cumhurbaşkanının “*tarafsız devlet başkanı*” niteliğiyle bağdaşmaz. Anayasa tarafından bunu engellemeye yönelik tedbirlerin getirilmesine rağmen, Cumhurbaşkanının çekişmeye müdahil olmasının –en azından- anayasal yetkilerin kullanılmak suretiyle gerçekleşmesine fırsat verilmemelidir. Cumhurbaşkanı siyasi mücadelede kullanabileceği, icrai nitelikli bir anayasal yetki bulamamalıdır.

Halk tarafından seçilmiş olsa bile, Anayasa’da yapılacak değişiklikle Cumhurbaşkanının yetkileri sembolik seviyeye çekildiği takdirde, klasik parlamenter hükümet sistemi uygulaması işletilebilir hale gelecektir. Böylece, başkanlık ve yarı-başkanlık sistemlerinin sahip olduğu tıkanıklıkların yaşanması riskinin önüne geçilmiş, sorumluluğu olan makam ve mercilere yetki verilmiş, sorumsuz olan Cumhurbaşkanının aynı zamanda yetkisiz de olduğu tespit edilmiş, Cumhurbaşkanının tarafsız olma ve hakem vasfı temin edilmiş olacaktır. Bu çözüm yolu aynı zamanda Cumhurbaşkanının itibar ve saygınlığını da arttıracaktır.

⁴³ ÖZSOY, s.88-91.

⁴⁴ Bilgen KÜKNER, Hükümet Sistemi Seçeneklerinden “Başkanlı Parlamenter Sistem Seçeneği” ve Türkiye’de Uygulanabilirliği, *Ankara Barosu Dergisi*, 2012/2, s.300.

Cumhurbaşkanının halk tarafından seçilmesi, parlamenter hükümet sisteminin klasik şekliyle bağdaşmaz. Özellikle tarafsızlık ve çifte demokratik meşruiyet açısından problem teşkil etmektedir⁴⁵. Halk tarafından doğrudan seçilecek Cumhurbaşkanının bir seçim kampanyası yürütmesi gerekecektir. Bu seçim kampanyasında, birtakım vaatlerde bulunması ve propaganda yapması gerekecektir. Ayrıca, günümüz demokrasileri siyasi partiler vasıtasıyla işlemektedir. Bu durumda denilebilir ki halk tarafından gerçekleştirilen seçimler, daha seçilmeden Cumhurbaşkanının tarafsızlığını imkânsız hale getirmektedir. Diğer taraftan, bir yanda halk tarafından seçilen Cumhurbaşkanının diğer yanda yine halk tarafından ayrı bir seçimle iş başına gelen yasama organı ve bu yasama organına dayanan hükümetin varlığı, çifte meşruiyet sorununu doğuracaktır. Bu durum, -Anayasa tarafından açıkça reddedilse bile- hem Cumhurbaşkanının sisteme müdahil olmasını teşvik edecek, dolayısıyla Cumhurbaşkanının tarafsız kalmasını zorlaştıracak, hem de farklı seçimlere dayanan demokratik meşruiyet kaynakları dolayısıyla çatışma çıkmasına sebep olacaktır. Bütün bu risklere rağmen, ülkemizde Cumhurbaşkanının halk tarafından seçilmesi usulü gibi bir yola girilmiştir ve bundan dönmek son derece zor görünmektedir. O halde, halk tarafından seçilmiş Cumhurbaşkanı ile klasik parlamenter hükümet sistemi uygulamasını bağdaştırabilen başkanlı parlamenter sistem, en uygun seçenek olarak karşımıza çıkmaktadır.

KAYNAKÇA

- ARASLI, Oya : “Türkiye’de Siyasi Yapılanma ve Temel Siyasi Sorunlar Sempozyumu’nda sunduğu tebliğ”, **Türkiye’de Siyasi Yapılanma ve Temel Siyasi Sorunlar Sempozyumu**, Ankara 2000.
- ARMAĞAN, Servet: **1961 Anayasası ve Bakanlar Kurulu**, İÜHF Yayınları, İstanbul, 1978.
- BALTA, Tahsin Bekir: **Türkiye’de Yürütme Kudreti**, Ankara Üniversitesi Siyasal Bilgiler Fakültesi Yayınları, Ankara, 1960.

⁴⁵ Levent GÖNENÇ, Türkiye’de Hükümet Sistemi Tartışmalarına Kısa Bir Bakış ve Mevcut Hükümet Sisteminin Niteliği, **TEPAV, Nisan 2011 Politika Notu**, s.5.

- BATUM, Süheyl : “Siyasal Rejim Türleri ve Türkiye’de Siyasal Sistemin Geleceği”, **Türkiye’de Siyasi Yapılanma ve Temel Siyasi Sorunlar Sempozyumu**, Ankara, 2000.
- ÇAM, Esat : **Devlet Sistemleri**, İstanbul, 1993.
- ELGIE, Robert: “The Classification of Democratic Regime Types: Conceptual Ambiguity and Contestable Assumptions”, **European Journal of Political Research**, Vol. 33., ,1998.
- ERDOĞAN, Mustafa: **Anayasacılık Parlamentarizm Silahlı Kuvvetler**, Siyasal Kitabevi, Ankara, 1993.
- EREN, Abdurrahman,: “Cumhurbaşkanı Bakanlar Kuruluna Başkanlık Edebilir mi?”, <http://kanuniesasi.com/index.php/kose-yazilari/17-cumhurbaskani-bakanlar-kuruluna-baskanlik-edebilir-mi>, (E.T.: 20.01.2014.)
- EROĞUL, Cem (2001) : **Çağdaş Devlet Düzenleri**, İmaj Yayınevi, Ankara, 2001.
- GÖNENÇ, Levent: Türkiye’de Hükümet Sistemi Tartışmalarına Kısa Bir Bakış ve Mevcut Hükümet Sisteminin Niteliği, **TEPAV, Nisan 2011 Politika Notu**, http://www.tepav.org.tr/upload/files/1303138962-5.Turkiyede_Hukümet_Sistemi_Tartismalarina_Kisa_Bir_Bakis_ve_Mevcut_Hukümet_Sisteminin_Niteligi.pdf (E.T.: 06.02.2015).
- GÖZLER, Kemal: **Türk Anayasa Hukuku**, Bursa: Ekin Kitabevi, 2000.
- GÖZÜBÜYÜK, Şeref –TAN, Turgut: **İdare Hukuku**, C.I., Genel Esaslar, Turhan Kitabevi, Ankara, 2001.
- GÖZÜBÜYÜK, Şeref: **Anayasa Hukuku**, Turhan Kitabevi, Ankara, 1998.
- GÜLCAN, Tuvana: 1958 **Fransız Anayasası’nın Öngördüğü Hükümet Modeli**, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, İstanbul, 2003.
- HOWARTH, David – VAROUXAKIS, Georgias: **Contemporary France: An Introduction to French Politics and Society**, Oxford University Press, London, 2003.
- İYİMAYA, Ahmet : **Türkiye’de Siyasi Yapılanma ve Temel Siyasi Sorunlar Sempozyumu’nda sunduğu tebliğ**, Ankara 2000.

- KUZU, Burhan: “Neden Başkanlık Hükümeti”, in **Türkiye’de Siyasi Yapılanma ve Temel Siyasi Sorunlar Sempozyumu**, Ankara: 2000.
- KÜKNER, Bilgen: Hükümet Sistemi Seçeneklerinden “Başkanlı Parlamenter Sistem Seçeneği” ve Türkiye’de Uygulanabilirliği, **Ankara Barosu Dergisi**, 2012/2.
- LIJPHART, Arend : “Presidentialism and Majoritarian Democracy: Theoretical Observations.”, **The Failure of Presidential Democracy, Comparative Perspective, Vol.1.**, Juan J. Linz-Arturo Valenzuela ed., The John Hopkins University Press, Baltimore and London, 1994.
- LINZ, Juan J : “Presidential or Parliamentary Democracy: Does It Make a Difference?”, **The Failure of Presidential Democracy, Comparative Perspective, Vol.1.** Juan J. Linz-Arturo Valenzuela ed., The John Hopkins University Press, Baltimore and London, 1994.
- SAJO, Andras: **Limiting Government: An Introduction to Constitutionalism**, Central European University Press, 1999.
- SHUGART, Matthew Soberg: **Presidents and Assemblies**, Cambridge University Press, 1992.
- SIAROFF, Alan: “Comparative Presidencies: The Inadequacy of the Presidential, Semi-Presidential and Parliamentary Distinction”, **European Journal of Political Research**, Vol. 42, Issue 3, Mayıs 2003.
- ONAR, Erdal: “Türkiye’nin Başkanlık veya Yarı-Başkanlık Sistemine Geçmesi Düşünülmeli midir?”, in **Başkanlık Sistemi**, Ankara: Türkiye Barolar Birliği Yayını, 2005.
- OYTAN, Muammer : “Fransa’da Yürütme Organının Yetkileri ve Güçlü Olma Nedenleri”, **AİD**, C.15., S.1., Mart 1982.
- ÖZBUDUN, Ergun (2000) : “Hükümet Sistemleri, Anayasa ve Demokrasi” Konulu Tebliğ, **Türkiye’de Siyasi Yapılanma ve Temel Siyasi Sorunlar Sempozyumu**, Ankara, 2000.
- ÖZBUDUN, Ergun: **Türk Anayasa Hukuku**, Yetkin Yayınları, Ankara, 1998.

- ÖZER, Attila: **Türklerde Devlet Anlayışı ve Demokratik Rejim**, Ankara, 2002.
- ÖZER, Attila: **Başkanlık Hükümeti Sistemi ve Bu sistemin Türkiye Açısından Uygulanabilirliği**, Ankara, 1998.
- ÖZER, Attila: **Gerekçeli ve 1961 Anayasası ile Mukayeseli 1982 Anayasası**, Ankara, 1996.
- ÖZSOY, Şule: **Başkanlı Parlamenter Sistem**, XII Levha Yayınları, İstanbul, 2009.
- SULEIMAN, N. Ezra : “Presidentialism and Political Stability in France”, LINZ, Juan J-VALENZUELA, Arturo eds., in: **The Failure of Presidential Democracy: Comparative Perspectives, Vol.1**, The John Hopkins University Press, Baltimore and London,1994.
- TURHAN, Mehmet: “Parliamentarism or Presidentialism? Constitutional Choice For Turkey”, **AÜSBFD.**, C. 47., S. 1-4., Ankara 1992.
- TURHAN, Mehmet: **Hükümet Sistemleri ve 1982 Anayasa’sı**, Diyarbakır 1989.
- ULUŞAHİN, Nur: **İki Başlı Yürütme Yapılanması**, Yetkin Yayınları, Ankara 2007.
- ÜSKÜL, Zafer: **Türkiye’nin Anayasa Sorunu**, İstanbul, 1991, s. 46.; Bülent TANÖR, **İki Anayasa**, Beta Basım Yayım, İstanbul, 1986
- YAVUZ, Bülent : “2007 Anayasa Değişikliğinin Doğurduğu Tereddütler ve Çözüm Yolları”, **GÜHFD.**, Haziran-Aralık 2008, C.XII, S.1-2., **Prof.Dr. Attila ÖZER’e Armağan**, Ankara, 2010, s. 1189-1193.
- YAVUZ, Bülent : “Cumhurbaşkanının Halk Tarafından Seçilmesinin Hükümet Sistemine Etkisi”, **Erciyes Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi**, C.III, S. 2., Aralık 2008, Kayseri 2008.

